

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING OBYEKTIV ZARURATI

Gafurova Dilobar Karamatovna
SamISI, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya

Maqolada AQSH, Yaponiya, Koreya kabi ta'lim tizimi rivojlangan mamlakatlarda ta'lim muassasalarining samaradorligini oshirishdagi ilg'or tajribalari o'rganildi, ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish omillari aniqlandi hamda mamlakatimiz OTMda ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: ta'lim, oliy ta'lim xizmatlari, oliy ta'lim xizmatlari samaradorligi, oliy ta'lim xizmatlari sifati, mehnat bozori.

Аннотация

В статье изучены лучшие опыты повышения эффективности образовательных учреждений в странах с развитой системой образования, таких как США, Японии, Кореи, определены факторы повышения эффективности образовательных услуг, а также разработаны предложения по повышению эффективности образовательных услуг в высших учебных заведениях нашей страны.

Ключевые слова: образование, услуги высшего образования, эффективность услуг высшего образования, качество услуг высшего образования, рынок труда.

Abstract

In the article, the best practices in improving the efficiency of educational institutions in countries with a developed educational system such as the USA, Japan, and Korea were studied, the factors of increasing the efficiency of educational services were determined, and proposals were developed to increase the efficiency of educational services in higher education institutions of our country.

Keywords: education, higher education services, efficiency of higher education services, quality of higher education services, labor market.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi davlat Mustaqilligining 33 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimida "Hozirgi kunda Yangi O'zbekistonni barpo etishda asosiy e'tiborni beshta ustuvor yo'nalishga qaratish lozimligi va birinchi ustuvor yo'nalish sifatida — sifatli ta'lim tizimini yo'lga qo'yish, ... muammolarimizning yechimi, savollarimizning javobi faqat va faqat ta'limda. Hamma eshiklarni ochadigan kalit ham — faqat va faqat ta'lim va tarbiyadir" [1], degan fikrlari bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirishning obyektiv zaruratga aylanganligidan dalolat beradi.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlarini rivojlantirish va samaradorligini oshirish hozirgi zamonning eng muhim masalalaridan biriga aylanib qoldi. Ushbu jarayon nafaqat o'quv jarayonini modernizatsiya qilishga, balki oliy ta'lim muassasalarining jahon reytingidagi o'rnini yaxshilashga, talabalarni global mehnat bozori talablari asosida tayyorlashga qaratilgan. Ta'lim sifatini oshirish — professional kadrlarni tayyorlash, ularning qobiliyatini oshirish va inson kapitali samaradorligini yuksaltirish imkoniyatini beradi. Bunda globalizatsiyaning salbiy ta'sirini ham hisobga olsak, ta'limning yuqori samaradorligi raqobatdagi ustunlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Ta'lim xizmatlari samaradorligi va sifatini oshirish mavzusida mamlakatimiz iqtisodchi olimlaridan B.Yu.Xodiyev [3], M.Q.Pardayev [4], M.X.Saidov [5], G.N.Axunova [2], T.Z.Teshaboyev [6] kabilar ilmiy-tadqiqot olib borganlar.

OTMlarida ta'lim xizmatlari samaradorligi va sifatini oshirish uchun, S.Bobonazarova [7] — oliy ta'lim xizmatlari samaradorligini baholash uslubiyotini takomillashtirish va ilg'or xorij tajribalaridan foydalanish lozimligini ta'kidlagan bo'lsa, A.Xamidova [9] - ta'lim muassasalarining o'quv-uslubiy va moliyaviy mustaqilligi sharoiti xususiyatlarini e'tiborga olgan holda takomillashtirish, ta'lim muassasasi darajasi, chegirma va taklif negizida oliy ta'lim xizmatlari narxini shakllantirish orqali erishish mumkin degan fikr bildirgan. X.N.Ochilovanning[8] tadqiqotlarida oliy ta'lim xizmatlari sifati va samaradorligini oshirishda - kuchlarni birlashtirish, tizimli ta'sir va kelajakning bugunga ta'sirini jamlagan sinergetika imkoniyatlaridan foydalanib ta'lim muassasalari, ota-onalar va ish beruvchilarning samarali hamkorligini ta'minlashning maqsadga muvofiqligi asoslagan.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada to'plangan ma'lumotlar turli xil statistik modellar va interfaol tahlillar asosida baholandi. Tadqiqot jarayonida mutaxassislar bilan suhbatlar o'tkazildi va fokus-gruppalar tashkil etildi. Shunga ko'ra, ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirishda turli fikrlarni inobatga olish uchun kompleks yondashuv qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyo miqyosida oliy ta'limdagi sifatni oshirish va samaradorlikni ta'minlash bo'yicha ko'plab tadqiqotlar o'tkazilmoqda. Jumladan, AQSH, Yaponiya, Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarda ta'lim muassasalarining samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ular ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini individuallashtirish va talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashishga harakat qilishadi. Bu mamlakatlarda o'quv jarayonidagi samaradorlikning asosiy yo'nalishlari sifatida quyidagilarga alohida e'tibor beriladi:

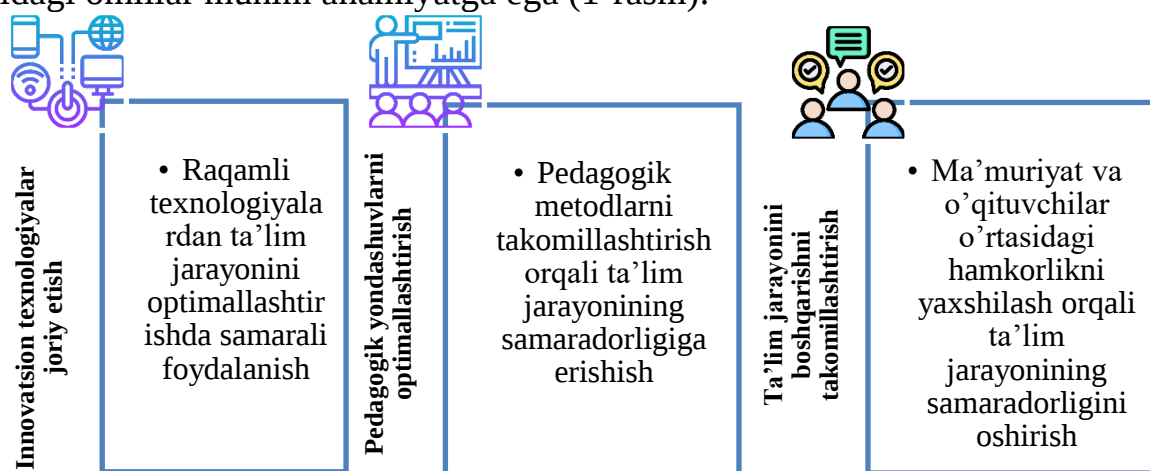
innovatsion texnologiyalardan foydalanish. Bunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalarini joriy etish orqali ta'limning interfaolligi oshiriladi;

ta'lim jarayonini individuallashtirish. Har bir talabanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv dasturlari ishlab chiqiladi;

pedagogik yondashuvlarni yangilash. Zamonaviy talablarga javob beradigan o'qitish metodlari va usullari qo'llaniladi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham oliy ta'limda samaradorlikni oshirish bo'yicha tahlillar o'tkazilgan. Bunda asosan ta'lim jarayonini boshqarish, ma'muriyat va pedagoglar o'rtasidagi hamkorlik, talabalarning qobiliyati va ularning qiziqishlarini inobatga olgan holda ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan yo'nalishlar muhokama qilingan. Lekin tanqidiy tahlil shuni ko'rsatadiki, aksariyat tadqiqotlar umumiy yondashuvlardan iborat bo'lib, mazkur maqolada ko'tarilayotgan masalalar bo'yicha yetarli darajada tadqiqotlar olib borilmagan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra ta'lim xizmatlarining samaradorligini oshirish quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega (1-rasm):

1-rasm. Ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish omillari¹.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini optimallashtirish va uning samaradorligini oshirishda asosiy ahamiyat kasb etmoqda. Bu texnologiyalar ta'lim jarayonini tezkor, interaktiv va individuallashtirish tarzida tashkil etishga imkon yaratadi. Masalan, xorijiy oliy ta'lim muassasalarida virtual o'quv tizimlari, sun'iy intellekt, blokcheyn, "Big Data" tahlillari va "cloud" texnologiyalar kabi zamonaviy innovatsiyalardan foydalanilmoqda. Bu texnologiyalar ta'lim jarayonini avtomatlashtirish, talabalarning shaxsiy ta'lim trayektoriyalarini yaratish, hamda ularning o'quv natijalarini real vaqtda kuzatish imkonini beradi. Shuningdek, sun'iy intellekt yordamida o'quv materiallarini individualizatsiya qilish va talabalarning o'quv ko'rsatkichlarini tahlil qilish jarayonini takomillashtirish mumkin. Bunday texnologiyalardan samarali foydalanish oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirishda hamda ta'limning jahon standartlariga moslashuvda muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy, innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida o'quv jarayonini tashkil etish metodlarini takomillashtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. Innovatsion texnologiyalar talabalarga o'quv

¹ Muallif tadqiqotlari asosida tayyorlandi

materialini tezkor o'zlashtirish, o'quv jarayonida faol ishtirok etish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkonini yaratadi.

Interfaol va innovatsion o'qitish metodlaridan, masalan, "keyc-stadi", "klaster" yoki "blum taksonomiyasi" kabi yondashuvlardan foydalanish talabalarning ta'lim jarayonidagi faol ishtirokini oshiradi, jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi va o'quv jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu usullar talabalarning mustaqil tadqiqotlar olib borishini rag'batlantiradi, ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqaradi hamda o'z bilimlarini amalda qo'llay olish imkoniyatini ta'minlaydi. Shuningdek, interaktiv usullardan foydalanish orqali talabalarning motivatsiyasini oshirish va ularning shaxsiy o'quv trayektoriyalarini shakllantirish mumkin. Bunday yondashuvlar ta'lim jarayonini jahon standartlariga mos ravishda takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu esa talabalarning mavzular doirasida qo'yilgan muammo ichiga chuqur kirish, ilmiy mushohada yuritish, qo'yilgan muammolarning yechimini topishga har taraflama tahliliy yondashish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Ma'muriyat va professor-o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilash ta'lim jarayoni samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda turli manfaatdor tomonlarning fikrlari va talablarining inobatga olinishi, ularning takliflari asosida ta'lim jarayonini zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan loyihalarni ishlab chiqish zarur. Bunda, jahon tajribasidan foydalangan holda, ta'limning barcha ishtirokchilari o'rtasida o'zaro hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, yangi innovatsion metodlarni joriy etish va talabalar bilimni sifatini muntazam baholash tizimini takomillashtirish orqali o'quv jarayonida yuqori natijalarga erishish mumkin. Ta'lim jarayonidagi bunday o'zgarishlar oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqotning natijalariga ko'ra, oliy ta'lim muassasalari ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi choralarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

zamonaviy ta'lim texnologiyalarini keng joriy qilish orqali ta'lim sifatini oshirish;

talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashuvchi ta'lim metodlarini qo'llash va ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish;

talabalar va pedagoglar o'rtasidagi muloqotni mustahkamlash uchun maxsus dasturlarni ishlab chiqish.

Ta'lim sifatini oshirish orqali oliy ta'lim muassasalari o'z kadrlarini global bozor talablariga muvofiq tayyorlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ta'limning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida keltirilgan tavsiyalar, ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan kompleks yondashuvni amaliyotga joriy qilishga yordam beradi.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagilar taklif etiladi:

1. Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish choralari kuchaytirish. Zamonaviy ta'lim jarayonini takomillashtirishda interaktiv va innovatsion texnologiyalar muhim rol o'ynaydi. Masalan, interfaol o'qitish, virtual laboratoriyalar, sun'iy intellekt va masofaviy o'qitish tizimlarini joriy etish orqali talabalarga bilimlarni individuallashtirish va samarali usulda yetkazish imkonini yaratiladi.

2. Talabalarining nazariy bilimlarini mustahkamlashga qaratilgan amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish. Ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan mustahkamlash samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Buning uchun korxona va tashkilotlar bilan hamkorlikda amaliy mashg'ulotlar, stajirovkalar, simulyatsion mashg'ulotlar tashkil etish tavsiya etiladi.

3. Professor-o'qituvchilar malakasini muntazam oshirish. Ustozlar malakasini zamonaviy talabalar asosida oshirish, jahon tajribasini o'rganish va ta'lim jarayoniga integratsiya qilish ta'lim sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Bunda xorijiy hamkor oliy ta'lim muassasalari bilan o'qituvchilar almashinuvini tashkil etish yoki ularning malakasini xalqaro treninglar orqali oshirish mumkin.

4. Sifatli o'quv materiallarini yaratish va ularni raqamlashtirish. Ta'lim jarayonida talabalarga sifatli o'quv materiallarini taqdim etish, ularning tahliliy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga ko'maklashadi. Bu maqsadda ilmiy-uslubiy materiallar, onlayn kurslar, elektron kitoblar va multimedia mahsulotlari ishlab chiqish va ularni axborot texnologiyalari orqali ommalashtirish tavsiya etiladi.

5. Ta'lim jarayonini baholash tizimini takomillashtirish. Yaxshi ishlab chiqilgan baholash tizimi orqali ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish mumkin. Buning uchun talabalarining bilim darajasini muntazam baholash, ularning o'quv natijalarini real vaqtda kuzatishga imkon beruvchi elektron platformalardan foydalanish tavsiya etiladi. Baholash jarayonida jahon standartlariga mos indikatorlar va baholash mezonlarini joriy etish samaradorlikni oshiradi.

6. Ta'lim xizmatlarini bozor talablariga moslashtirish. Bozor talablari va zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirilgan ta'lim xizmatlari rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim dasturlari ishlab chiqish lozim. Bu talabalarga kelgusida mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishga yordam beradi.

7. Ta'lim jarayonida rag'batlantiruvchi motivatsion dasturlarni joriy etish. Talabalarining o'quv jarayonida faol ishtirokini oshirish uchun turli motivatsion dasturlarni (stipendiyalar, ilmiy tanlovlar va mukofotlar) joriy etish zarur. Bunday yondashuv talabalarining o'quv jarayonidagi faol ishtirokini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг ўттиз уч йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 31.08.2024. <https://president.uz/uz/lists/view/7519>
2. Ахунова Г. Ўзбекистонда таълим хизматлари маркетинги муаммолари: Монография. – Тошкент. – 2005 – 244 б;
3. Ходиев Б.Ю. Инновационная образовательная стратегия в условиях преодоления мирового финансово-экономического кризиса. – Т.: Экономика, 2009. – 89 с.;
4. Пардаев М.Қ. ва бошқалар. Таълим хизматлари ва уларнинг самардорлигини ошириш

- масалалари. Монография. – Т.: «Инновацион ривожланиш нашриёт матбаа уйи», 2020. – 260 б.;
5. Саидов М.Х. Олий таълим менежменти ва иқтисодиёти. – Т.: Молия, 2002. – 169 б.;
 6. Тешабоев Т.З. Олий ўқув юртларида инновацион фаолиятни такомиллаштириш йўллари. – Т.: Фан ва технология, 2007. – 129 б.;
 7. Babanazarova S.A. Ta'lim xizmatlari samaradorligi va sifatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand – 2022, 61 b.
 8. Ochilova X.N. Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida oliy ta'lim xizmatlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand – 2024, 56 b.
 9. Xamidova A.A. Ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (oliy ta'lim muassasalari misolida). Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand – 2022, 61-b.